

ФІЛОЛОГІЯ

УДК 821.161.2

ХУДОЖНЯ ПРОЗА ДЛЯ ДІТЕЙ САШКА ДЕРМАНСЬКОГО: СПЕЦИФІКА ОБРАЗНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ДІЙСНОСТІ

Н. В. Бакус, О. В. Пуніна

Анотація. У статті розглядається повість для дітей «Чудове Чудовисько» Сашка Дерманського. Особлива увага приділена образній системі твору та її впливу на юного читача. Подано характеристику головних персонажів твору.

Ключові слова: дитяча література, образ, читач, повість, герой.

Сашко Дерманський – український дитячий поет, прозаїк і казкар. Перші спроби писати вірші робив у шкільні роки, проте спочатку не ставився до цього заняття серйозно, тим більше не думав, що колись буде письменником. До віршування Сашко Дерманський повернувся в університеті, будучи студентом української філології НПУ ім. М. Драгоманова, а дитячим письменником став паралельно з власним батьківством. Улітку 2001 року Олександр Дерманський готувався стати батьком, тому думав над тим, як покращити стан сімейного й учительського бюджету. На ідею наштовхнула розкладка з пресою, де звернув увагу на дитячі видання. «*Воно! Напишу кілька віршиків, занесу до якогось журналу й отримаю гарні гроші*» [1, с. 9]. Гарних грошей не отримав, однак вірші надрукували в журналі «*Стежка*», і відтоді письменник почав завойовувати довіру юних читачів.

Літературна критика оцінює творчість Сашка Дерманського позитивно. Зокрема відзначає легкість читання творів, авторський гумор, особливості описаних, близьких дитині, реалій, що насичено незвичайними пригодами (можна побувати в країні Драконії, у Царстві Яблукарстві та інших дивовижних місцях) і цікавими казковими істотами (добре чудовисько Чу Пластиліненко, вуж Онисько і його бабуся, буки та лепрехуни, мамонт Туп-Туп, дракони Драго та Пиптик, недодідько Вельзепр). «*Книги Сашка наповнені щирістю і позитивом: автор спілкується з малюками ніби з давніми друзями, розповідає смішні історії, відповідає на питання, фотографується і обіймається. А школярі – у захваті від нього*», – зауважує журналіст Ю. Білик [2]. Одна з таких книг – повість для дітей «Чудове Чудовисько», надзвичайно багата й насичена художніми образами. Тут перед нами постають і реальні люди (маленькі діти, вчителі, бабусі, а то й сам директор школи!) і фантастичні створіння, котрі малює уява талановитого письменника. Все це поглиблює інтерес до книжки Дерманського й затягує у вир казкових пригод.

Досить популярними у сучасних дитячих творах виступають чарівні та казкові герої, що живуть у дивовижній країні: принци та принцеси, феї, тролі, гноми, домові, мутанти, олюднені тварини і предмети: мишеня Десперо («*Пригоди мишеня Десперо*» К. ДіКаміло), хоббіт Більбо Торбінс («*Хоббіт, або Туди і Звідти*»), гном Гномич та порося Ізюмка («*Гном Гномич і Ізюмка*» А. Балінт), троль Пайко («*Жили були Троллі*» С. Бее). Образи максимально наближені до свідомості найменших читачів і у доступний для них спосіб передають картину світу та модель взаємин між людьми. Незалежно від типу героя, вони наділені найкращими рисами характеру, які протиставляються негативним особам творів. Персонажі дитячої літератури – психологічно складні, оскільки є провідниками пануючих у соціумі ідеалів.

Задум написати книгу «Чудове Чудовисько» виник у Сашка Дерманського після спілкування з донькою. Якось, пропонуючи погратися, вона запитала в батька: «*Я буду принцесою, а ти ким?*» Той сказав, що буде чарівником. Відповідь дочки – готова репліка для дитячої книги: «*Що ти, чарівники ж не бувають із лисою бородою – вони волохаті!*» [2]. І дійсно – вже з перших сторінок яскравої книги перед нами постають казкові волохаті

істоти: Чу Пластиліненко, його бабай (у людському світі його звали б дідусь, але в чудовиськ їх не буває, лише бабай), та решта жахливих волохатих чудовиськ, котрі здавна звикли лякати не лише один одного, але й людей. У творі «Чудове Чудовисько» періодично з'являються іронічні натяки: потвори у лісі наче схожі на вчительку хімії Ельвіру Олександрівну. А вислів «Всім відомо, що вчителі – а директори шкіл і поготів – до хабарів байдужі. Усі вчителі – найчесніші на світі люди» в контексті виступає як глумління над освітою. Найдивнішим взагалі виступає образ директора Кіндрата Мусійовича Кульбаби на прізвисько Хуба Буба: «...огрядний, невисокий, з маленькими сірими очима, густими бровами й сивою облямівкою волосся довкола лисини...». Таке прізвисько він отримав через власну колекцію фантиків з-під жуйок: «Ні для кого у школі не було секретом те, що їхній директор колекціонує фантики від жуйок. За таку любов до жуйок та фантиків учні дали йому прізвисько – Хуба Буба (тепер нам відомо, що ледь не вихопилось у вчительки 3-А класу Маргарити Семенівни). Кіндрат Мусійович просто не знаходив собі місця й за лічені дні марнів на обличчі, коли бачив у когось із учнів фантик, якого сам не мав. Директор будь-якою ціною намагався виманити рідкісний екземпляр для своєї колекції. Він просто не давав проходу власникові омріяного папірця. Перед кожною перервою підстерігав під дверима класу хлопчика чи дівчинку, що мали потрібний фантик, і, коли ті виходили, снував за ними хвостом аж до самого дзвінка й канючив:

– Ну да-а-ай.. Та не жмифя! Ну поніма-ай... Даю три «Турби», два «Фінали» й одну «Хуюа бубу...», та не будь ти таким, як ти є-е... Ти фо, жлобина фи фо-о?..

Наступної перерви все повторювалося.

За кілька днів Хуба Буба так надокучав, що бідолашним учням нічого не залишалось, як з рештою віддати злощасний фантик або, в кращому разі, виміняти на якісь інші» [3, с. 66–68]. Він погано вимовляє звуки «Щ», «Ш», «Ч», «С», бо завжди у роті має жуйку («Фо тобі? Міфть немає, навіть не профи»). Досить незвично бачити самого директора школи в такому амплуа. Тож бажання автора розвеселити перетворюється на справжнє глузування.

Та, окрім таких дивних і неординарних образів дорослих, перед нами постає маленька дівчинка Соня, яка теж покинута напризволяще (її батьки знаходяться за кордоном у відрядженні, а дівчинку виховує бабуся): «Дівчинка навчалася в третьому класі й уже давно не вірила у всіляких казкових істот» [3, с. 6]. Та раптом, в один прекрасний день, за її вікном з'являється не хто інший, як справжнє рожеве Чудовисько: «Воно було наче маленький стіжок сіна – не набагато вище за Соню, але з доволі великою головою, волохате, та ще й засніжене. Щоправда, сіно не буває такого яскраво-рожевого кольору та ще й ... в синю цяточку» [3, с. 7]. Так і зав'язується доволі дивна дружба між людською дівчинкою та казковим чудернацьким Чудовиськом. Друзі починають проводити багато часу разом (але поки що таємно), грають в різні ігри, але найзавзятіше – ліплять пластилінових баранців, які у Чудовиська виходять найліпше: «...а я чемпіон лісу з пластилінових баранців...» [3, с. 8].

Маленька Соня безмежно мріє, щоб батьки швидше повернулись додому, адже вона вже так за ними скучила. А ще – вона хоче мати собі ще одного справжнього друга: «...давно мріяла про песика, але батьки... Вони вважали, що собака відволікатиме її від навчання. Словом, про чотирилапого друга ніхто й слухати не хотів, і згодом дівчинка й сама все рідше згадувала про свою заповітну мрію» [3, с. 50].

То ж поки мрія про собаку залишається лише мрією, Соня разом із Чу (так вона називає Чудовисько) розважається та не забуває про навчання. Вона намагається допомогти Чудовиську вільно почуватися в людському світі – привчає його до особистої гігієни:

«Чистити зуби? – Чу відірвався від захопливого заняття – розглядання себе у дзеркалі. – Навіщо це? Я ніколи їх не чищу.

– І, скажу тобі, дарма, – мовила Соня. – Коли хочеш знати, в тебе з рота не ромашками пахне.

– Ну то й що? – низав плечима Чу. – В мене ж у роті не клумба.

– До то ж, – додала дівчинка, – ікла в тебе геть жовті.

– Справді, – крізь зуби відповів Чудовисько, вишкірившись у дзеркало.

– Це негігієнічно й неестетично, Чу, зуби потрібно чистити. Я подарую тобі свою стару зубну щітку й начавлю в порожній тюбик трохи пасти, хочеш?

– Е, давай, – стенив плечима Чу» [3, с. 30–31].

Соня також береться за освіту свого нового друга і домовляється із директором школи, аби той прийняв нового учня до їхнього класу. Чудовиську навіть дають прізвисько – Пластиліненко: все тому, що він ліпив дуже гарних баранців із пластиліну. Чу разом із Сонею відвідують уроки й старанно навчаються: «Як і всі учні, Чу сидів на уроках, уважно слухав розповіді й пояснення вчителів, а вечорами, сидячи при каганці в своєму курені, старанно виконував домашні завдання з математики й української мови» [3, с. 79].

Про таку дивну і незвичну поведінку в світі чудовиськ дізнаються всі, і бідолашного Чу хочуть забрати від людей та й закинути в Країну Жаховиськ, вороття з якої уже не буде. Однак Соня, не побоявшись темного лісу в якому тримали Чу, пробирається до нього і рятує свого друга від страшних та повторних чудовиськ: «І однорукі, немов гральні автомати, і триокі, наче світлофори, і рогаті, мов лосі, і волохаті, як рок-музиканти, і пухирчасті, наче огірки, і слизькі, мов слимаки, і лускаті, наче карасі, і гривасті, мов коні, і ластоногі, наче водолази, й ікласті, мов кабани, і пазуристі, наче вчителька хіміє Ельвіра Олександрівна, і кошлаті, мов барани, і лисі, наче колобки, і велетенські, як динозаври, і дрібні, наче хрущі, – усі вони були різні, геть не схожі одне на одне. Проте всі чудовиська мали одну спільну рису: були бридкі й потворні. Усі, крім одного. Крім Чу» [3, с. 21–22].

Та Збіговисько вирішує все ж дати Чу шанс, аби він залишився в світі людей, але за певних умов: той мав творити добро й отримувати за це «дякую»: «...якщо до першої літньої ночі, до наступного Великого Жахливого Збіговиська тобі сім разів не подякують люди, ти будеш закинутий! І пам'ятай: дякувати повинні не просто так, а від душі, і то не ця твоя ... знайома... Якщо ти робитимеш що-небудь лише заради подяки, її не буде зараховано. І не думай, що ми повіримо тобі на слово: в тебе під боком завжди буде глипач» [3, с. 27–28]. З цього часу в Чу та Соні починається новий етап життя – а саме отримання подяк. Чудовисько доволі вільно почувається в людському світі, допомагає своїм друзям, однокласникам, незнайомим людям – навіть рятує директора з вогню. Тож як би важко не було, та Чу все ж вдалося назбирати сім подяк до вказаного часу і залишитися в світі поруч з людьми.

Персонаж Чу – центральна фігура, довкола якої розгортаються усі події. Він сприймається як добрий друг (навчає Соню ліпити баранців із пластиліну), відважна і сильна особистість (рятує директора школи та його улюблені фантики із пожежі, допомагає поліції впіймати злодія), здатна до навчання (ходить разом із іншими дітьми до школи та намагається не відставати від них). Соня ж у свою чергу теж починає змінюватися разом із ним: вона вже не бешкетує в школі (як раніше) та не допомагає своєму однокласнику влаштовувати різні неприємні ситуації, навчає Чу гігієни, стає більш уважною та чуйною до старших (піклується про бабусю, виконуючи певну роботу по господарстві), допомагає своєму єдиному другу залишитись у її світі разом із ним.

Герої такого зразка, на нашу думку, є надзвичайно цікавими для юного читача, адже максимально наближені до нього. Вони мислять, чинять як діти та поводяться теж відповідно. Чудовисько, витворений художніми засобами, – неординарний та яскравий, відтак привертає до себе увагу. Схожість та близькість вигаданого персонажа із сучасною дитиною і стає головною особливістю художнього моделювання дійсності Сашком Дерманським.

Аннотація. В статтю розглядається повість для дітей «Чудесное Чудовище» Сашка Дерманського. Особое внимание уделено образной системе произведения и ее влияния на юного читателя. Дана характеристика главных персонажей произведения.

Ключевые слова: детская литература, образ, читатель, повесть, герой.

Abstract. The article deals with the story for children «The Wonderful Monster» by Sasha Dermansky. Particular attention is paid to the figurative system of the work and its impact on the young reader. Description of the main characters of the work.

Keywords: children's literature, image, reader, story, hero.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сучасний автор. Знайомство з творчістю сучасного дитячого письменника Сашка Дерманського в початковій школі. URL : http://www.vspu.edu.ua/content/event/years18_19/04_11_rezult/work/r13.pdf
2. Білик Ю. Сашко Дерманський: «Сучасних дітей дуже складно обдурити». URL : <https://vezha.vn.ua/sashkodermanskyj-suchasnyh-ditej-duzhe-skladno-obduryty/>
3. Дерманський О. Чудове Чудовисько: повість / ілюстр. М. Паленка. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2006. 254 с.

УДК 811.161.2'271-6:172

МОВНО-ЕТИКЕТНІ ОДИНИЦІ В ЛИСТАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

В. О. Бербенець, І. Р. Домрачева

Анотація. У даній роботі досліджено мовно-етикетні одиниці епістолярної спадщини Лесі Українки. Проведено аналіз таких категорій ввічливості, як звертання, привітання, прощання, прохання, подяка, вибачення у листах до рідних, друзів, однодумців. Звернено увагу на мовний етикет як функціональний підклас мови зі своєю граматиною і пунктуацією. У роботі окреслено мовні особливості епістолярію загалом і розглянуто епістолярну спадщину Лесі Українки зокрема, обумовлено вибір мовно-етикетних конструкцій і їхнє стилістичне навантаження. Особливість досліджуваної теми передбачає застосування синхронно-описового (цей метод є основним у науковій роботі), структурно-семантичного методів, методу контекстуально-семантичного аналізу. А також статистичного, функціонального, контекстологічного, кількісного методів. Ужито прийоми систематизації та класифікації, а також прийом етимологічного аналізу.

Ключові слова: епістолярій, епістолярна комунікація, категорія ввічливості, мовний етикет, мовно-етикетні одиниці.

Вступ. Постановка проблеми. Нещодавно виникла важлива потреба у створенні рекомендацій задля збереження традиційних формул мовного етикету, цим зумовлено актуальність дослідження етикету мовлення. Проблема мовних форм етикету має теоретичне та практичне значення. Коли водночас постає учасник листування, який користується розмовною мовою і майстер літературного слова, співпадають лінії ситуацій комунікації. Прослідкувати за цим явищем дає можливість аналіз епістолярної спадщини. Виявленню специфічності поведінки мовця, а також «мовного мислення» сприяє вивчення проблеми етикетних форм. У соціумі прийнято форми етикету, люди не можуть нормально спілкуватися без їхнього знання. Для правильного спілкування кожна особистість повинна знати вербальні форми висловлення чемних відносин у суспільстві.

Мета. Дослідження та аналіз мовленнєвих особливостей епістолярної спадщини Лесі Українки, виділення основних одиниць категорії ввічливості у листуванні. Наукова актуальність статті в тому, що не було ще досліджень конкретних форм категорії ввічливості в епістолярії Лесі Українки.

Основні дослідження та публікації. У ході роботи використано різні джерела, зокрема, статті Світлани Калениківни Богдан «Традиційне та індивідуально-авторське (етикетні формули в епістолярії Лесі Українки)», «Епістолярій Лесі Українки і мовленнєвий етикет українського народу» «Формули етикету в українській епістолярії», «Мовний етикет українців: традиції і сучасність», Олени Михайлівни Красовської «Культуромовні традиції українського народу (на матеріалі звертальних виразів епістолярію Лесі Українки)», Наталії Миколаївни Журавльової «Мовний етикет української епістолярії» та інші.

Основний розділ. Виклад основного матеріалу дослідження. В особливостях етикету мовлення і національної мови проявляється неповторність кожного народу, розкривається своєрідність будь-якої нації, що відображає її духовний та моральний світ, а також низку культурних, соціальних, історичних факторів. Мовний етикет – «це сукупність словесних форм ввічливості, прийнятих у певному колі людей, у певному суспільстві, у певній країні». Це функціональна підсистема мови зі своїм набором знаків, слів і типових фраз та